

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Бойка Ивайлова Чернева,
външен член на научно жури по конкурс за заемане на академичната длъжност
“професор” в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.6 Право (Конституционно право) в катедра
“Конституционноправни науки”,
Юридически факултет, СУ “Св. Климент Охридски”

Уважаеми членове на научното жури,
Участвам като външен член на научно жури по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ в професионално направление 3.6 Право (Конституционно право) за нуждите на катедра „Конституционноправни науки“, Юридически факултет, СУ “Св. Климент Охридски” (Заповед РД-38-487/08.08.2023 г.). Конкурсът е обявен съобразно изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ (ППЗРАСРБ) в ДВ, бр. 65/28.07.2023 г. Определена съм да представя рецензия. До участие в конкурсната процедура е допуснат доц. д-р Мартин Кирилов Белов – единствен кандидат.

Доц. д-р Мартин Белов е завършил с отличен успех Юридически факултет на СУ „Св. Климент Охридски” (2004). През 2009 г. придобива образователната и научна степен доктор по право след успешна защита на дисертационен труд на тема: *„Пряка демокрация – национални и сравнителноправни аспекти”*. Впечатление прави непрекъснатото повишаване на професионалната квалификация чрез специализации: Оксфордски университет, Великобритания (2017); Институт по федерализъм, Фрибург, Швейцария (2014); Макс-Планк институт за европейска правна история, Франкфурт на Майн, ФРГ (2011); Макс-Планк институт за сравнително и международно публично право; Хайделберг, ФРГ (2009); Дрезденски университет, ФРГ (2006); Кьолнски университет, ФРГ (2006, 2009); Гентски университет, Белгия (2004); Страсбургски университет, Франция (2003);

Хамбургски университет, ФРГ (2002 - 2003); Европейска академия по теория на правото, Белгия (2001) ; Виенски университет, Австрия (2001); Специализация “Общество и право на Германия”, ZEDES “Germanicum” (1999-2001); Бременски университет, ФРГ (2000).

Понастоящем Мартин Белов заема академичната длъжност „доцент” по конституционно право в катедра „Конституционноправни науки”, ЮФ, СУ „Св. Климент Охридски”. Той е преподавател по конституционно право на Федерална Република Германия (Европейско право и Въведение в правото в ZEDES “Germanicum” (2005-2010). Доц. Белов е бил гост-преподавател в редица европейски университети. Преподавателската му дейност включва множество публични лекции на конституционноправни тематика. Доц. Белов е канен и участва в редакционни колегии на авторитетни юридически издания. Той е заместник-декан на ЮФ на СУ с ресор международна дейност, дигитализация и виртуална среда (2019-досега). Професионалното развитие на доц. Белов обхваща и активна научноизследователска и публикационна дейност.

Доц. д-р Мартин Белов е представил документация, от която е видно, че той отговаря на изискванията на чл. 29, ал. 1, т. 2 от ЗРАСРБ и има необходимия преподавателски стаж. Както бе посочено в рамките на кратката професионална биографична справка, преподавателската дейност на кандидата е основно в областта на конституционното право и сравнителното конституционно право. Проявява интерес към теорията на конституционното право и теорията на правото.

Налице е съответствие и с изискванията на чл. 29, ал. 1, т. 3 от ЗРАСРБ. За рецензиране е представен монографичен труд, който има качествата на хабилитационен труд. Потвърждава се констатацията, направена по време на първото заседание на научното жури, че кандидатът в процедурата отговаря и дори многократно надхвърля минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „професор” съгласно ЗРАСРБ и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

На основание чл. 29б, ал. 2 от ЗРАСРБ е необходимо да бъде дадена оценка на изпълнението на изискванията на чл. 29, ал. 3 от ЗРАСРБ, а именно рецензиране на научните публикации на кандидата относно оригинални научни приноси. Доц. д-р Белов е представил за рецензиране монографично изследване (хабилитационен труд) - *Конституционна семиотика. Концептуални основи на една теория и метатеория*, С., УИ „Св. Климент Охридски“, 2022, ISBN 978-954-07-5598-4., първоначално издадено на английски език (М.

Belov, Constitutional semiotics. The Conceptual Foundations of a Constitutional Theory and Meta-Theory, Hart publishing, Oxford, 2022).

За рецензиране са представени 18 студии в сборници, поредици и списания, сред които следните заглавия: „*Three Models for Ordering Constitutional Orders*”; „*Rule of Law and Democracy in Times of Transitory Constitutionalism, Constitutional. Polycrisis and Emergency Constitutionalism: Towards a Global Algorithmic Technocracy?*”; „*Structural Adjustments of the Bulgarian to the EU Constitutional Order: Between the Conditionality of Democracy in Transition and the Challenges of the Multilevel Constitutionalism of the EU*”; „*Constitutional Nationalism and Constitutional Globalism on the edge of Westphalian and Post-Westphalian Constitutionalism: the Bulgarian Case.*”; „*Mastering emergency situations: The activist role of the Bulgarian Constitutional Court in redefining the constitutional design of war, state of siege and state of emergency*”; „*Territory, Territoriality and Territorial Politics as Public Law Concepts*”; „*Post-human Constitutionalism? A Critical Defense of Anthropocentric and Humanist Traditions in Algorithmic Society*”; „*The Role of Fear Politics in Global Constitutional 'Ernstfall': Images of Fear under COVID-19 Health Paternalism*”; „*Bulgaria: EMU Integration and the Bulgarian Constitution: 'Missing Constitution' or EU Friendliness and Open Statehood Masquerading Implicit Sovereigntist Strategies in the Context of Multilevel Constitutional Games?*”; „*Конституционният съд като съд по правата на човека? Състояние на системата за достъп до Конституционния съд на Република България във връзка със защита на правата на човека и предложения за нейната реформа*” и други.

Доц. д-р Мартин Белов е представил за рецензиране и 5 (пет) статии по актуални правни въпроси на конституционноправната теория и практиката в сборници, списания и поредици със следните заглавия: „*Constitutional Foundations of Peace and Discontent*”; „*Legislation in Bulgaria*”; „*Constitutional Identity – Westphalian Reflection of the Constitutional Heritage of the Nation State or Post-Westphalian Alternative to Sovereignty in the Context of Supranational Constitutionalism?*”, „*Human Dignity in Bulgaria*”. Следва изрично да се отбележи, че статията *Constitutional Memories: How do Constitutions Cope with Constitutional Past*, in Belov, M., A. Abat Ninet (eds.) *Revolution, Transition, Memory, and Oblivion. Reflections on Constitutional Change*, Oxford, Edward Elgar, 2020, ISBN 978- 1800370524, с.107-126 е индексирана в Scopus.

В рамките на настоящата рецензия ще обърна внимание преди всичко на монографичното изследване, представено като хабилитационен труд, а именно „*Конституционна семиотика. Концептуални основи на една теория и метатеория*”.

Въпросите на правната семиотика, и в частност на конституционната семиотика, са слабо застъпени в правната наука. Те намират своето самостоятелно значение в рамките на все по-разширяващите се изследвания на правото от гледна точка на социологията и антропологията, психологията, точните науки и други. Възражда се интересът към философскоправните изследвания и създаването на метатеории, които да съчетаят успешно контекста („навикът на социалното”) и смисълът, произтичащ от връзката между текстуалност и хуманност. Семиотиката се определя като „трета култура”, придаваща хуманистични (човешки) измерения на науката (*relogia*). Чрез правната семиотика можем да отидем още по-далеч - отвъд институционализираната по съответен ред воля, толкова характерна за модерното право като начин за създаване, тълкуване и прилагане на правото.

Значението на изследванията на правната семиотика се състои във възможността за холистичен подход, който да съчетае знанията на правната социология, философията и правната херменевтика, за да се използва символиката в правото с цел обяснение и развитие (дизайн) на правната реалност. Символични характеристики на правото се разглеждат през призмата на обективно съществуващото, включително на обективното право.

Правната семиотика е един от начините да се постави на обсъждане въпросът за отношенията между идеалното и реалното в правото. За разлика от правносоциологическите изследвания, които имат за отправна точка социалният контекст (т.е. ефективността), гледната точка на правната семиотика е символиката - значението на знаците и символите, вплътени във формата, идеите, смисълът на правото и правните преживявания. Онова, което съществено отличава правната символика, когато говорим за нейното значение за правната реалност, е способността ѝ да допринася за развитието на социалната и правната реалност, отвъд ефективността, основавайки се на хуманистична гледна точка, т.е. в много по-голяма степен на разбирането за психофизическата цялост на личността. Изглеждат логични изводите на доц. Белов, че правната семиотика е най-приложима в конституционното право, но тя определено има своето значение и за останалите правни отрасли.

Не случайно доц. Белов определя конституционната семиотика като метатория - теоретичен модел, който може да се използва за изследване на отношенията символика - правна реалност без да превръщаме правото в „заложник“ на социалното, но и без да игнорираме значението на реалността. Струва ми се, не се налага да избираме дали да определим правото като идеално, например морална справедливост, или като юридическа практика, макар и в контекста на идеята за справедливост. В този смисъл, монографичното изследване е ново, актуално и съдържа редица научни приноси.

Трудът *“Конституционна семиотика. Концептуални основи на една теория и метатеория”* е в обем от 400 страници. В структурно отношение той съдържа въведение, пет глави, използвана литература. В глава първа са изложени методологичните основи на труда. Правилно авторът се насочва към търсене на границите на изследването, предвид използването преди всичко на външна за правото гледна точка при обяснение на конституционното право в рамките на един синтезирано юридически анализ. Той търси пресечната точка между текстуалност, нормативност, визуалност и перформативност. Опитва се да изложи самостоятелни теории за квантовия конституционализъм, облачния конституционализъм, текстуалния, визуалния, символично-въображаемия, емоционалния, перформативния и нормативно-институционалния конституционализъм. Макар да не отрича рационалния конституционализъм, доц. Белов предлага да излезем извън неговите традиционни граници.

В глава втора авторът се насочва към изследване на конституционния текст и конституционната текстуалност от гледна точка на семиотиката. Разглеждат се авторитетният конституционен текст и ролята на отворената текстуалност за конституционната семиотика. Глава трета е посветена на отношенията между идеите, които благодарение на конституционния семиозис получават имат различни проявления – символика, идеология, митове, кодове и дори въображение. Така конституционните текстове се превръщат в елементи на съзнанието, подсъзнанието и колективното съзнание. Правото съществува на различни нива в човешкото съзнание и има своето психологическо битие, което получава обяснение и чрез правната семиотика.

Четвъртата глава поставя темата за дигиталните измерения на правото и търси дигиталното проявление на конституционното право. Още веднъж авторът разширява

традиционните правни изследвания, поставяйки темата за структуриране, цивилизованост (арт-култура) и архитектура на конституционното право, прилагайки правната семиотика.

Петата глава на монографичното изследване излага аргументите на автора в подкрепа на нов познавателен подход - теория за конституционната геометрия и съдържа основите на теорията за конституционната алгебра. Семиотиката се използва като парадигма (философска концепция) за подреждане и обясняване на конституцията, конституционното право и конституционализма.

Кандидатът в процедурата е представил подробна справка за научните приноси, която коректно отразява неговите постижения в областта на конституционното право. Основните научни приноси могат да бъдат обобщени в следните основни групи.

На първо място, доц. Мартин Белов поставя на обсъждане и подробно аргументира необходимостта от изследване на конституционната семиотика, част от правната семиотика, като начин за обяснение на конституционното право. С това той обогатява правното знание, както по отношение на българската правна наука, така и по отношение на световното правно знание. Доц. Мартин Белов използва оригинално знанията на конституционноправната наука, на правната социология, на психологията, културологията, антропологията и точните науки, за да определи конституционната семиотика като понятие.

На второ място, доц. Мартин Белов развива правните изследвания, като предлага нов познавателен подход, който позволява смисълът на правото да бъде определян чрез символи и знаци, без да се игнорира текста и контекста. Важно е да се отбележи, че авторът остава верен на рационалното знание (на смисъла) и определя понятия като конституционна геометрия, конституционна алгебра, конституционна архитектура. Принос представлява поставянето на темата за ролята на конституционното право по отношение на правните преживявания.

На трето място, доц. Мартин Белов излага теория, която обяснява конституционното право като символика, значение и смисъл. На тази основа, той предлага и мета-теория – цялостна философска концепция (парадигма) за конституционноправни изследвания – конституционна семиотика. Приносът е в областта на философията и теорията на конституционното право.

На четвърто място, използването на правната семиотика за обяснение на дигитализацията в правото. По този начин авторът, не само дискутира един от новите

въпроси на визуализация в правото, но и дава пример за приложението на правната семиотика. Символите и кодовете имат все по-голямо значение и за правото и за конституционното право в дигиталния свят, тъй като успешно визуализират. Приносът на доц. Белов е в обяснението на дигиталната конституционна семиотика.

Трудовете на доц. Мартин Белов съдържат и множество други приноси и приносни моменти в областта на конституционноправната наука. Те засягат широк кръг от въпроси – човешките права и достойнството на личността, качествата на законодателството. Впечатление правят и разсъжденията на автора за конституционната промяна. По този начин той се включва в дискусиата за социалната промяна, която се води преди всичко на полето на социалните и икономическите науки. Доц. Белов допринася затова правната наука да даде своя отговор на въпросите за правна промяна и конституционна промяна.

Към трудовете на доц. Белов могат да бъдат отправени и някои критични бележки и препоръки, както и да бъдат поставени въпроси. Полезно за науката е, че работата поставя много нови за конституционното право и теорията на правото въпроси. От друга страна, изложената мета-теория на конституционното право и отделните теории за конституционното право, на които се основава тя, съчетават много и различни гледни точки – от типични за правната наука подходи, през методологията на социологията, психологията и точните науки. Като прибавим към това опитът да се формира философска концепция и парадигма въз основа на хуманизъм, цивилизационни критерии и символика, излагането на нов познавателен подход е огромно предизвикателство. Доц. Белов поставя темата за границите на изследването още първа глава на монографичното изследване, давайки си сметка за важността и значението на единната методология. Усилията в тази посока следва да продължат. Конституционната семиотика следва да бъде разглеждана въз основа на една по-ясна представа за правната семиотика.

Интерес за мен представлява прилагането на новия познавателен метод (конституционна семиотика) при определянето на институтите на конституционното право. „Какъв би бил приносът на конституционната семиотика при разглеждане на например на служебното правителство?“ „По какъв начин конституционната семиотика ще вземе предвид социалния контекст – обсъжданите промени на конституционно ниво, който са насочени и към служебното правителство?“

Заклучение

Предвид направената характеристика на учебно-преподавателската и научната дейност на кандидата в процедурата, давам цялостна ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА и предлагам на научно жури да предложи на Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ доц. д-р Мартин Кирилов Белов да бъде избран за заемане на академичната длъжност „професор“ в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право (Конституционно право) в катедра „Конституционноправни науки“.

10 ноември 2023 г.

Изготвил становището:

Проф. д-р Бойка Чернева